

Pero ARAČIĆ (ured.), Novi izazovi pastoralnoj teologiji, Radovi međunarodnog simpozija pastoralnih teologa – Đakovo, 7. – 9. listopada 2004., Biblioteka Diacovensia (Studije 7), Đakovo, 2005., 229 str.

Knjiga *Novi izazovi pastoralnoj teologiji* zbornik je radova međunarodnog simpozija pastoralnih teologa koji je održan u Đakovu od 7. do 9. listopada 2004. godine, povodom 125. obljetnice smrti dr. Jerolima Andrića (1807.-1879.), koji je napisao prvi udžbenik pastoralne teologije na hrvatskom jeziku, *Bogoslovje pastirsko*, iz 1862. godine. U zborniku su sadržani svi prilozi simpozija u kojima su pastoralni teolozi iz različitih zemalja Europe nastojali predočiti dinamiku odnosa između pastoralne teologije i aktualne crkvene prakse te društvene situacije u pojedinim zemljama Europe.

U uvodnom prilogu, na početku zbornika, domaći pastoralni teolog Pero Aračić (Đakovo) ukratko je prikazao život i djelo dr. Jerolima Andrića, koji je živio i radio kao profesor na Visokom filozofsko-teološkom učilištu u Đakovu. Pri tome je napomenuo da je sama organizacija simpozija pastoralnih teologa u Đakovu, kao i tom prigodom priređeni pretisak Andrićevog *Bogoslovja pastirskog*, plod nastojanja da se ovog pisca izvuče iz neopravdanog zaborava. Na koncu svog priloga autor

je dao i kratku prosudbu Andrićeve pastoralke.

Najveću tematsku cjelinu ovog zbornika čine prilozi pastoralnih teologa iz različitih zemalja Europe (Austrije, BiH, Češke, Hrvatske, Irske, Italije, Mađarske, Njemačke, SiCG, Slovačke, Slovenije i Ukrajine), u kojima je prikazano stanje crkvene prakse i teoretskog promišljanja nad njom u dotičnim zemljama.

O trenutnoj situaciji i novim izazovima pastoralne teologije u Hrvatskoj te o nekim njezinim konkretnim zadaćama za budućnost govore prva četiri priloga ovoga zbornika. U prvom prilogu pastoralni teolog iz Zagreba, Josip Baloban, donosi prikaz situacije pastoralne teologije u Hrvatskoj između naslijeđenog mentaliteta i novih izazova. Kroz šest teza prikazao je bitne značajke naslijeđenog pastoralnog mentaliteta, nastalog u doba komunizma i socijalizma, a s kojima se pastoralna teologija u Hrvatskoj još nije do kraja kritički razračunala. Pri tom je autor ukazao i na važnost suočavanja pastoralne teologije s novim izazovima u demokratskom društvu. To se posebno odnosi na nužno prevladavanje getoizacije Crkve na unutarcrkvenoj razini i na razini društva, i u sklopu toga na reformu tradicionalnih, kao i stvaranje novih modela pastoralnog djelovanja, zatim na djelovanje Crkve «ad extra», kao posljedice sklapanja ugovora sa Svetom Stolicom, i na koncentriranje na empirijska

istraživanja pod vidom različitih znanstveno-istraživačkih projekata.

U traženju odgovora na pitanje kako prevladati rascjep između naviještene riječi i življene vjere, splitski pastoralist Stipe Nimac navodi nekoliko konkretnih zadaća praktične teologije u hrvatskoj Crkvi i hrvatskom društvu, koje bi zasigurno mogle pridonijeti prevladavanju ili smanjivanju tog jaza. Autor smatra da među te zadaće spadaju stvaranje vlastite pastoralne teologije, koja bi se bavila domaćim pitanjima i refleksijom nad samom stvarnošću u kojoj se nalazi naša mjesna Crkva, zatim promicanje pastorala kulture i pastorala župne zajednice, promatrane kao mjesno očitovanje Crkve.

O pastoralnoj teologiji u misionarskoj situaciji, riječ je u prilogu pastoralnog teologa iz Rijeke Milana Šimunović. On je istaknuo da je jedno od ozbiljnih upozorenja pastoralne teologije da se Crkva u svijetu postmoderne nalazi u neviđenoj misionarskoj situaciji, pri čemu taj isti svijet u kojem Crkva djeluje očekuje novu evangelizaciju, s novim strateškim modelima. Autor naglašava potrebu uočavanja nekih «patoloških stanja» u aktualnom pastoralu, što se nameće kao izazov za novi način crkvenog djelovanja. Među tim «patološkim pojavama» najopasnija je pomanjkanje zdrave mistike, a upravo je ona najočitiiji znak da je kršćanska zajednica «praksa neba na zemlji».

U prilogu pod naslovom *Umjesto da vode, oni zavode moj narod (usp. Iz 9,15)* pastoralni je teolog iz Splita, Josip Čorić, istaknuo proročansku dimenziju kao nezaobilaznu oznaku plodonosnog naviještanja radosne vijesti, te upozorio i na nedostatak hrabrosti u proročkom poslanju. U današnjoj je kulturi upravo svećenik pozvan da u svojoj osobi objedini kako svećeničku, tako i proročku ulogu. Donoseći i neke konkretne rezultate europskog istraživanja vrednota, koji se nameću kao pokazatelji stanja suvremenog čovjeka, autor ovog priloga naglašava kako bi proročki nastup, ukoliko baš to želi biti, morao povesti računa o tim smjerovima i tendencijama gibanja. Ivo Balukčić iz Sarajeva obradio je temu masmedija pod vidom njihove uloge u današnjem društvu i u crkveno-pastoralnom djelovanju, kao i mogućnosti vezanih uz to. Pri tome je posebno istaknuo potrebu poučavanja i odgoja za kritičko promatranje i korištenje medija, te važnost edukacije osoba koje predstavljaju Crkvu, kako bi njihov nastup ili suradnja s medijima bio što učinkovitiji.

O situaciji pastoralne teologije u vlastitoj zemlji, te o izazovima koji se iz te situacije sami po sebi nameću, govore prilozi trojice pastoralnih teologa iz Slovenije. Prilog Rafka Valenčiča iz Ljubljane govori o odnosu pastoralne teologije prema sadašnjem crkvenom i društvenom razvoju u Sloveniji. U nekoliko uvodnih reminiscencija autor ukazuje na

nedostatak primjerene pastoralne refleksije nad mnogim faktorima, koji su sve do demokratskih promjena nepovoljno utjecali na crkveno djelovanje u Sloveniji, i napose na nedostatak cjelovite pastoralne refleksije o novim društvenim i političkim prilikama, iako one predstavljaju veliki izazov za Crkvu i njezino djelovanje. Autor zatim donosi i nekoliko pastoralnih pitanja koja stoje u korelaciji s društvenim pitanjima i zbivanjima u Sloveniji, te ukazuje na neke nove trendove nazočnosti, odnosno odsutnosti Crkve kako na području pastoralnog rada, tako i u društvenom životu u Sloveniji.

O srazmjernom raskoraku između kršćanskoga naviještanja i konkretnog života po vjeri u Sloveniji, govori prilog Petera Kvaternika, također pastoralnog teologa iz Ljubljane. Nakon kratkog prikaza i analize crkvenog djelovanja u Sloveniji, autor ukazuje na manjkavosti današnjeg naviještanja i na odbijanje kršćanske poruke, što predstavlja realnu situaciju u Crkvi u Sloveniji. Raskorak između vjerskog navještaja i predane istine nije još uvijek na mnogim područjima uočljiv, ali je, prema mišljenju autora, vrlo velika vjerojatnost da će se uskoro pokazati. Slijedi njegov prikaz mogućih pastoralnih odgovora Crkve u Sloveniji na suvremene izazove, kao i nekih pastoralnih prioriteta za budućnost. O sektama i novim religijskim pokretima, kao još jednom izazovu za Crkvu u Sloveniji, riječ je u prilogu pastoralista Vinka Škafara iz

Maribora. On ističe kako Crkva u Sloveniji već duže vrijeme pokušava pronaći odgovor na te izazove. Kao mogući pastoralni odgovor on vidi «služenje istini» (Ivan Pavao II), što se nameće kao nova pastoralna zadaća koja proizlazi iz nužnog razlikovanja duhova, a isto tako i u boljoj formaciji vjernika laika.

Pastoralno-teološku skicu profila njemačkog katolicizma donosi prilog pod naslovom *Biti kršćanin u Njemačkoj: organiziran u Crkvi i distanciran od Crkve*, njemačkog pastoralnog teologa iz Münchena, Ehrenfrieda Schulza. On obrađuje ovu temu prvo s aspekta cjelokupnog društvenog konteksta, zatim s aspekta crkvenih struktura i institucionalnih uređenja, te s aspekta socijalnog profila njemačkih katolika. Autor je Crkvu u Njemačkoj biblijski okarakterizirao kao «mjesnu Crkvu u dijaspori», te ustvrdio da se u zapadnom dijelu Njemačke radi o skupini kršćana u dijaspori, a u istočnom dijelu o skupini kršćana među poganima. Upravo se ta i takva Crkva nameće kao veliki izazov i za pastoralnu teologiju u toj zemlji.

Talijanski pastoralist Bruno Seveso iz Milana prikazao je u sljedećem prilogu zbornika, *Novi izazovi pastoralnoj teologiji*, opće stanje pastoralne teologije u Italiji početkom 2000. godine. On ukazuje na činjenicu da se u pastoralu u Italiji osjeća potreba da se, uz istaknuto «praktično» zalaganje, učini i odgovarajuće «teoretsko

utemeljenje», te ističe da je teološko-pastoralna disciplina i njezino shvaćanje u Italiji vrlo šaroliko, a da je teološko-pastoralna literatura podijeljena s obzirom na sadržaje koji su različitih profila. U tom smislu i pitanje pastoralne teologije, koja realno dolazi iz pastoralnog života talijanskog katoličanstva, očekuje podršku djelotvornijeg određenja i čvršćeg uvjerenja.

U sljedećem prilogu pastoralni teolog iz Češke Republike Petr Slouk, iz Brna, skicirao je u šest teza položaj pastoralne teologije u toj zemlji. On napominje kako se Crkva u Češkoj Republici uvijek iznova susreće s krutom stvarnošću u toj zemlji, kao što je prilično mali broj vjernika, odnosno veliki broj onih koji su bez vjeroispovijesti, zatim tu je i mali broj svećeničkog podmlatka, preopterećenost aktivnih svećenika, neriješeno pitanje restitucije i financiranja Crkve, te činjenica da još uvijek nisu sklopljeni nikakvi ugovori između Češke Republike i Svete Stolice. Autor vidi malu iskru nade za budućnost u brojnim krštenjima odraslih osoba. Situaciju pastoralnih teologa u toj zemlji on uspoređuje sa sportskom disciplinom višeboja, aludirajući na tri glavne discipline, koje ovi moraju istodobno svladati: osigurati rad poučavanja, proširiti vlastitu kompetenciju te raditi na znanstvenom profilu.

Irski pastoralist iz Dublina Joseph McCann u svom je prilogu *Rast crkve:*

čemu služe župe? ukazao na mnoge probleme s kojima se susreće život župe, barem kad su u pitanju zapadne zemlje. U sklopu govora o teologiji župe autor je spomenuo tri različita teološka pristupa koja se odnose na lokalnu jedinicu Crkve, a to su identificiranje Crkve s individualnim okupljanjem na bogoslužju, zatim individualna zajednica koju čine žitelji čitavih sela ili područja koja opslužuje Crkva i, na koncu, pojedinačna zajednica ljudi promatrana samo kao administrativna crkvena jedinica. Što se tiče budućnosti i prilagodbe župe novim uvjetima, autor priloga naglašava važnost uzimanja u obzir i teološkoga i misijskog aspekta. Anton Fabian, slovački pastoralni teolog iz Košica, predstavio je u sljedećem prilogu plan pasterala i evangelizacije u Katoličkoj Crkvi u Slovačkoj, nastao kao plod suradnje crkvenog vodstva u toj zemlji i njezinih teologa. Autor je istaknuo da je za ostvarivanje ovog plana usuglašena i metoda koja ima tri točke, a to su prije svega kratko vrednovanje aktualne situacije u Crkvi i u društvu, zatim određivanje cilja te davanje preporuka u smislu ostvarivanja zadanog cilja.

Pastoralist iz Ukrajine Taras Chagala, iz Kijeva, predstavio je u svom prilogu suvremenu pastoralnu djelatnost Grkokatoličke Crkve u Ukrajini, pri čemu je u svjetlu Drugoga vatikanskog koncila nastojao pokazati i analizirati neka teološka i funkcionalno-pastoralna težišta iz života te Crkve u ovom trenutku. Pri tome je naglasak

bio osobito na liturgijskim i zajedničarskim aspektima, odnosno na kolegijalnosti i solidarnosti u Grkokatoličkoj Crkvi u Ukrajini. Na koncu ovog zbornika su u dva posebna priloga obrađene i dvije male tematske cijeline, od kojih se jedna odnosi na problematiku traženosti crkvenih obreda, kao i na pitanje stanja vjere i evangeliziranosti onih koji te obrede traže. Prilog pod naslovom *Ritual i kultura*, mađarskog pastoralnog teologa iz Szegeda, Andrasa Mate-Totha, obrađuje temu pod vidom današnje obredne kulture u Katoličkoj Crkvi Istočne i Srednje Europe. Ukazujući na izazov rastuće potrebe za nesakramentalnim, a nerijetko i nekatoličkim obredima, autor ističe kako je Crkva danas više nego ikad suočena s pitanjem kako se odnositi prema svojim vlastitim obredima i kako kritički odgovoriti na te izazove.

Drugi poseban prilog odnosi se na pitanje doprinosa pastoralne teologije izgradnji cjelovite Europe. Prilog austrijskog pastoralista iz Beča, Paula Michaela Zulehnera, pod naslovom *Pastoralna teologija i europeizacija Europe – zašto pastoralna teologija i kako ona djeluje*, govori o sudbini Europe, kao prirodnoj temi pastoralne teologije. Autor napominje da sintagma o tzv. *istočnom proširenju* jest samo geografski točna, ali srž više pogađa formula Ivana Pavla II. o *europeizaciji Europe*. Europa se pokazuje kao višestruko dimenzionirani veliki projekt, odnosno kao projekt slobode, pravednosti, istine

i mira, a kao takav on predstavlja i veliki izazov svim kršćanskim Crkvama. Autor priloga pledira za stvaranje jedne europske pastoralne teologije.

Knjiga *Novi izazovi pastoralnoj teologiji* važan je doprinos upoznavanju aktualne situacije crkvenog djelovanja i pastoralnih izazova u pojedinim zemljama Starog kontinenta, kao i nužne pastoralno-teološke refleksije. Ovaj zbornik valja uzeti i kao svojevrsni poticaj na korisnu razmjenu pastoralnih iskustava i na spremnost učenja od drugih, u svrhu što kvalitetnijeg stvaranja i prosudbe vlastite crkvene prakse.

Ivan Džinić

Anton RAUSCHER (izd.), Die Bedeutung der Religion für die Gesellschaft - Erfahrungen und Probleme in Deutschland und den USA (Soziale Orientierung Band 17), Duncker&Humblot, Berlin, 2004., 276 str.

U nizu «Socijalna orijentacija», svezak 17, znanstvena komisija pri centrali katoličke socijalne znanosti u Mönchengladbachu objavila je knjigu pod naslovom: **Značenje religije za društvo**. Podnaslov je: Iskustva i problemi u Njemačkoj i SAD. Izdavač je p. Anton Rauscher. Knjiga donosi predavanja, referate 7. njemačko-američkog kolokvija, koji je održan

11.-16. srpnja 2002. u njemačkom mjestu Wildbad Kreuth. Na kraju svakog od 15 priloga imamo sažetak na njemačkom i engleskom jeziku. U središtu kolokvija bila su pitanja, aktualna kako u Sjedinjenim Američkim Državama, tako i u Njemačkoj, ali i u cijeloj Europi. I u Americi, i u Europi vidljiva je tendencija da se prizivanjem na svjetonazornu neutralnost države i pluralističko društvo, potisne religija iz svih državnih institucija, čak i iz društvene javnosti. Zabrana molitve u državnim školama i obrazovnim ustanovama, ili diskusije o postavljanju križa na javnim mjestima, samo su neki od problema. Američki i njemački stručnjaci dali su priloge na temu značenja religije za društvo. Knjiga ima 276 stranica, a sastoji se od tri dijela.

Nakon predgovora (str. 5-7), kojega potpisuje izdavač knjige, p. Anton Rauscher, i sadržaja (str. 9-10) slijedi **prvi dio** (tri priloga str. 13-67) pod naslovom **Religija i kultura**. Ovaj dio donosi tri priloga: **Zapadna areligioznost i izvori kulture u katoličkoj religiji**. Autor je William A. Frank. U svom prilogu (str. 13-33) autor polazi od tvrdnje da je duh areligioznosti prisutan u širim krugovima zapadne kulture. Ovakav se stav odnosi na konkretna prosuđivanja i stavove koji ne priznaju transcendentno i sveto. Areligiozne osobe djeluju u uvjerenju da su imanentne snage povijesti i materijalne egzistencije cilj ljudskog života.

Polazeći od ove tvrdnje, autor postavlja tezu da djelovanje iz svijesti katoličke vjere osposobljava duh i dušu čovjeka za razvoj autentičnije kulture. Nije realno očekivati povratak k «svetomu», koje je nekada formiralo zapadnu kulturu, ali se ipak može reći da religija, posebno katolička vjera, može inspirirati duh i dušu čovjeka, koji nastoje ostvariti autentičniju kulturu. Katolički je način mišljenja otvoren za hijerarhijsko, za relativnu autonomiju zemaljskih stvarnosti, za prirodne znanosti, dostojanstvo i slobodu čovjeka... Svim ovim elementima zajedničko je da nas čine otvorenima za širi horizont transcendentnoga i susret sa svetim, koji respektira relativnu autonomiju zemaljske stvarnosti.

Drugi prilog je Winfrida Beckera, pod naslovom: **Nastanak konfesija i njihovo djelovanje na formiranje kulture** (str. 33-53). Autor govori o dijalektičkom naboju koji postoji između Crkve i kulture te o njihovom međusobnom prožimanju koje možemo retrospektivno pratiti sve od antike. U Njemačkoj (koja je predmet analize u ovom prilogu) imamo od 17. stoljeća razvoj sekularizacije, a nakon reformacije razvoj dvaju vjerskih kultura. Ovaj se razvoj može pratiti sve do poslije 2. svjetskog rata i proizveo je određeni pluralizam u njemačkom društvu. Predstavnici jedne i druge strane otkrili su ponovo zajedničke vjerske temelje u izazovu nacionalsocijalizma i njegova totalitarnog pogleda na svijet. U

međuvremenu su nastali suptilniji oblici sekularizacije, čiji je cilj potpuno odvratanje od kršćanskih korijena Europe. Za poželjeti je (W. Becker) da se kršćanske Crkve ponovo koncentriraju na zajedničke temelje.

Autor trećeg priloga je Anton Losinger, pomoćni biskup iz Augsburga, a naslov je priloga *Utemeljenje neotuđivih ljudskih prava u kontekstu kulturnih razlika moderne* (str. 55-67). Na prijelazu u treće tisućljeće imamo intenzivne debate o ljudskim pravima. Ovaj prilog pokazuje kulturne deficite po pitanju utemeljenja ljudskih prava imanentno, i zalaže se za dvostruku argumentaciju: transcendentno utemeljenje dostojanstva ljudske osobe kao pretpostavke za globalno osiguranje neotuđivih ljudskih prava. Autor polazi od teze američkog autora Samuela P. Huntingtona koji govori o sukobu civilizacija.

Drugi dio knjige (7 priloga, str. 69-207) nosi naslov **Država – Crkva – društvo**, a počinje prilogom Michaela Novaka *Religija u vremenu utemeljenja Amerike. Tocqueville o religiji: Što vjera dodaje razumu* (str. 71-87). Autor govori o Alexis de Tocquevilleu (rođen 1879. u Francuskoj), Francuzu koji putuje u Ameriku kako bi upoznao američki zatvorski sistem, ali po povratku s putovanja piše knjigu o demokraciji u Sjedinjenim Američkim Državama. Tocqueville je spoznao odlučujuću ulogu religije za modernu demokratsku

državu. Kada govori o religiji, pretpostavlja židovsku i kršćansku religiju. Novak u svom prilogu donosi neke ideje A. Tocquevillea, da bi na temelju toga govorio o važnosti religije za demokraciju. U SAD-u Tocqueville otkriva novi način razmišljanja o katolicizmu, jer najmanje dvije ideje, koje nalazimo u katoličkoj vjeri, čine bit američkog puta: jednakost muškarca i žene pred Bogom te dostojanstvo pojedinca. Tocqueville smatra da je religija najvažnija politička institucija u Americi. Tako će katolici jednoga dana biti najprije spremni intelektualno objasniti i braniti pretpostavke demokracije. Katolička vjera naglašava dostojanstvo slobodne osobe i neprolaznu vrijednost ljudske osobe, utemeljene u nauci o besmrtnosti tijela i duše. Židovska i kršćanska religija imaju i druge bitne elemente za eksperiment demokracije: Vjera daje orijentaciju moralu i običajima, ona je rasadnik stabilnih općih ideja o dinamici života, potiče na velika djela, oštri osjećaj odgovornosti pred osobnim sućem, poštuje brak i daje pravila za bračni i kućni život.

Drugi je prilog, pod naslovom *Maksima «religija je privatna stvar»* (str. 89-107), autora Antona Rauschera. Autor u prilogu analizira maksimu «Religija je privatna stvar», nastalu u Europi tijekom 19. st. Poslije Francuske revolucije došlo je do sloma tradicionalnog saveza između krune i oltara. Liberalni pokret u Njemačkoj bio je reakcija protiv starog sistema i apsolutizma. Revolucija je posebno

ustala protiv prava vladara da određuje vjeru svojim podanicima (*cuius regio eius religio*). Za liberale je religija stvar osobnog uvjerenja (to je prvotno značenje - «privatna stvar»). U SAD-u imamo paralelni razvoj. Tvorci američkog ustava priznaju važnost razdvajanja Crkve i države. Htjeli su spriječiti vjerske ratove koje su preživjeli doseljenici iz Europe. Cilj im je bio isključiti mogućnost kontrole države nad vjerskim zajednicama. Američko iskustvo bilo je načelno drugačije od europskog. Proteklo je prijateljski, jer je država poznavala važnost koju religija ima u društvenom i političkom životu. U mnogim europskim zemljama dolazi do razdvajanja Crkve i države pod neprijateljskim okolnostima i maksima «religija je privatna stvar» dobiva protucrkvni smjer razvoja. Za liberale je Crkva ostatak starog sistema. Tako «privatno» ima sve više značenje «subjektivnoga» i «svojevoljnoga». Religija ne bi trebala imati nikakva utjecaja na javni život, škole, politiku, pravni sistem, sveučilišta. U Francuskoj, kasnije u Italiji i Španjolskoj, dolazi do antiklerikalnih laičkih ideja, posebno u liberalnim socijalističkim strankama, koje pokušavaju sekularizirati kršćansku kulturu.

Sličnu tematiku obrađuje prilog J. Briana Benestada, pod naslovom ***Inzistiranje liberala da je religija privatna stvar*** (str. 109-126). Autor polazi od analize spisa *Letter on Toleration* Johna Lockea te nakon toga

analizira i neke druge teoretičare liberalizma, poput Johna Rawlsa (interpretacija Michaela Sandela), Stephena Maceda i Williama Galstona. Macedo želi ne samo ograničiti religiju na potpunu privatnost, kako bi osigurao prednost političkom liberalizmu, nego osim toga preporuča preinaku vjerskih nauka, koje nisu zadovoljne statusom «privatan» ili čije ideje ne mogu biti prilagođene principima političkog liberalizma. Ovo se može ostvariti djelovanjem liberalnih principa na srce i razum vjernika. Galstonu je jasno da je politički liberalizam ograničenje vjerske slobode. Stoga se zauzima za maksimalno prilagođavanje religije. Htio bi obje komponente: poštovanje religije i potenciranje liberalne vladavine. Jasno mu je da religija potencira osobine bez kojih ne može preživjeti liberalna vlast. Ali i taj tip liberala zahtjeva od katolika da ne primjenjuju teološka ili razmišljanja iz prirodnog prava kako bi «nametnuli» nekatolicima svoja viđenja o pobačaju, eutanaziji ili homoseksualnosti.

Četvrti prilog napisao je Bernard Dobranski, ***Prvi amandman zakonodavstvu: klauzula o religiji*** (str. 127-140). Prilog analizira razloge konfuzije koju je izazvao Vrhovni sud interpretacijom klauzule o religiji u ustavu Sjedinjenih Američkih Država, te nesposobnost Vrhovnog suda da ostane konzistentan u ovoj materiji. Nakon diskusije o ulozi prava i kulture u odgoju društvenih i jurističkih pogleda u SAD-u slijedi kritički osvrt

na pravnu praksu u posljednjih 50 godina, s težištem na dva čuvena pravna slučaja u SAD-u, koja označavaju prekid s tradicionalnim shvaćanjem i interpretacijom odnosa Crkve i države. Detaljna analiza pokazuje kako je došlo do razdvajanja Crkve i države, bez danog presedana u povijesti ili razboritoj pravnoj praksi. Autor ukazuje na mogućnost kako ponovo uspostaviti smisao klauzule o religiji i kako bi mogao teći budući razvoj na ovom području prava.

Peti prilog, autora Martina Heckela, nosi naslov *Djelovanje vjerske slobode na ustavno pravo o kulturi u sekularnoj državi* (str. 141-173). Autor analizira stanje u Njemačkoj, gdje su Crkva i država odvojene, i gdje nakon ujedinjenja Njemačke imamo zahtjeve za striktnim odvajanjem Crkve i države u novih saveznim jedinicama; također se osvrće na novonastalu situaciju s obzirom na širenje ezoteričnih grupa i vjerskih sekti, te širenje islama. Moderna njemačka država je sekularna. Ne postoji nikakva državna religija, Crkva i država su odijeljene. S druge strane, sekularna država je odgovorna za kulturu u zemlji. Ovdje se postavlja pitanje je li država onda odgovorna i za vjersku kulturu u zemlji, ili se treba ograničiti samo na «sekularne» poslove. Odgovor je u važnim principima vjerske slobode i prava vjerskih zajednica na samoopredjeljenje. Država mora izbjegavati diskriminaciju ili favoriziranje bilo koje religije. Ako bi sekularna država pokušala

sekularizirati kulturu, prekršila bi svoju obvezu zaštite vjerske slobode.

Šesti prilog (str. 177-186), autora Wolfganga Ockenfelsa, ima naslov *Religija i nasilje*. Povijest kršćanstva i islama opterećena je nasiljem. Od samih početaka bilo je više sukoba, kako unutar samih zajednica, tako i između kršćanstva i islama. Nakon 11. rujna 2001. pojavilo se načelno pitanje iz teodiceje: Zašto Bog ne sprječava zlo? Tako su vjerski korijeni političkih orijentacija ponovo predmet debata. Terorizam se čini «u ime Boga», a odgovor na terorizam se događa na isti način. Ovo čini dijalog između kršćana i muslimana i otežanim i još potrebnijim. Prije nego što može početi plodonosan dijalog, islam mora razjasniti odnose između vjere (religije), s jedne, i politike (moći), s druge strane. Načelno je pitanje kako postići i obraniti mirno rješenje s minimumom sile?

Sedmi je prilog (str. 187-207), pod naslovom *Islam, opasnost ili izazov kršćanskom Zapadu*, autora Alberta M. Piedra. Autor nakon uvoda počinje pitanjem je li opravdano, nakon događaja 11. rujna 2001. u New Yorku, osuditi islam kao takav. Između islama i kršćanstva bilo je različitih odnosa tijekom povijesti. Autor analizira vjerske temelje islama i postavlja si pitanje opravdanja džihada, svetog rata protiv kršćanskog Zapada. Sam Kur'an daje mogućnost različitih tumačenja. On slavi Boga kao dobrog a milosrdnog, ali govori i o Božjem sudu

koji će stići nevjernike. Potrebna je gradnja mostova na temelju zajedničkih principa morala i prirodnog prava, kako bi došlo do boljeg razumijevanja između monoteističkih religija judaizma, kršćanstva i islama.

Treći dio knjige (pet priloga, str. 211-276) ima zajednički naslov **Religija i sekularno društvo**. Prvi prilog (str. 211-220) ima naslov **Sekularizacija odgoja u SAD-u**. Autor je Jude P. Dougharty. Postoji amandmani na ustav SAD-a. Prvih 10 skupno se naziva «Bill of Rights», a prvi od njih glasi: «Kongres ne smije donijeti i koji bi uveo jednu državnu religiju ili bi zabranjivao slobodu vjerske prakse.» Za osnivače nove nacije religija je bila nešto samo po sebi razumljivo. Crkve su bile ne samo čuvarice štovanja Boga nego i morala. Kasnije je ovo zamijenjeno sekularnom filozofijom. Ovo je dovelo do toga da se od neutralnosti prema različitim vjerskim zajednicama došlo do neutralnosti prema religiji, vjeri ili nevjeri. Ova nova interpretacija djelovala je na javno mnijenje na svim razinama. Autor govori o posljedicama ovakva stava u društvu.

Drugi prilog (str. 221-233) ima naslov **Teško traženje orijentacije. Napomene o mladeži, obrazovanju i Crkvi u novim zemljama**, autora Jürgena Aretza. Radi se o Njemačkoj nakon ujedinjenja i problematici koja se susreće u bivšoj Istočnoj Njemačkoj. Proces sekularizacije i

udaljavanja od Crkve, koji je tamo počeo već nakon 1. svjetskog rata, daleko je uznapredovao. Totalitarna vladavina, najprije nacionalsocijalizma, a onda komunizma, učinila je da od 15 milijuna građana 1999. god. imamo 70% bez vjerske pripadnosti. Nakon ujedinjenja (1989./1990.) nadalo se uspješnoj vjersko-crkvenoj obnovi, koja je, na žalost, izostala. Dobar je znak da angažirani kršćani, premda u manjini, imaju važnu ulogu u novom redu političkih odnosa. Postoji veliko zanimanje za vjerske škole i od strane roditelja odalečenih od Crkve. Osigurano je mjesto vjeronauka u državnim školama, ali, na žalost, nedostaje kvalificirano osoblje.

Treći prilog (str. 235-248), američkog autora Timothyja L. Smitha, ima naslov **Rekonstrukcija moralne zajednice**, a govori o krizi identiteta među američkim kršćanima. Postoji tendencija, koju autor ne drži ispravnom, povlačenja u geto kako bi se sačuvala specifične kršćanske vrednote. Katolici su postigli autoritet u američkom društvu upravo autentičnim življenjem svoga identiteta. Kako bi i dalje zadržali svoje mjesto u javnosti, potrebno je da svoju vjeru i dalje autentično žive, čak i kad se radi o prevladavanju skandala. Odnos katolika prema grijehu ne treba biti sakriven od očiju javnosti, nego nudi mogućnost pokazati društvu što i zašto katolici vjeruju. Ako Crkva okrene društvu leđa, kako bi zaliječila

vlastite rane, izgubit će šansu evangelizacije američkog društva.

Četvrti prilog (str. 249-259), autora Russela Shawa, nosi naslov ***Mogu li se mediji upotrijebiti za evangelizaciju?*** Autor prikazuje situaciju u SAD-u gdje od osamdesetih godina prošlog stoljeća imamo promijenjeno zakonodavstvo, koje je crkvama zatvorilo slobodni pristup radiju i televiziji. Ostala je mogućnost kableske televizije, ali je broj gledatelja na taj način jako reduciran. Treba se zamisliti nad činjenicom da sekularni programi donose indiferentni, ako ne čak i neprijateljski stav prema vjeri. Postoje i odgovorni novinari koji se trude biti korektni, ali je načelna tendencija da su naklonjeni sekularnoj ideologiji. Ostaju crkveni mediji koji imaju zadaću odgajati i motivirati katolike za zadaću evangelizacije. Jedna od novih mogućnosti je Internet. Katolička Crkva u SAD-u se mora koristiti

klasičnim sredstvima kako bi nastavila evangelizaciju.

Peti (i zadnji) prilog (str. 261-276), autora Lothara Roosa, nosi naslov ***Vjera u civilnom društvu.*** Ideja civilnog društva razvijena je već u srednjem vijeku. Premda John Lock i Charles de Montesquieu naglašavaju važnost religije i etike, ipak su temelji istih dovedeni u pitanje u novije vrijeme. I današnje demokracije su svjesne činjenice da žive od pretpostavki koje same ne mogu ostvariti. Radi se o ljudskom dostojanstvu i o pravima i dužnostima koje iz njega potječu, a koje u kršćanskom shvaćanju nalaze svoje opravdanje u nauci *imago Dei* (čovjek kao slika Božja). Stoga država mora štiti upravo ove vrednote. Velika pitanja čovječanstva neće ni u budućnosti moći biti riješena ako se isključe etika i religija.

Karlo Višaticki